

Антонич Богдан-Ігор Васильович

Біографічна стаття

Сьогодні, коли заповнення "білих плям" у культурі, в історії стало можливою суспільною потребою, ця "невідома країна" повинна бути відкритою і освоєною. Б.-І. Антонич – не горде самотнє дерево на голій поляні, він – частка літературного процесу свого часу.

Микола Ільницький

Уперше про Богдана-Ігоря Антонича і його творчість заговорив на V з'їзді письменників України Олесь Гончар: "Треба не ізолюватись, треба знати, чим жило й живе мистецтво в цілому. Нам треба знати і Лорку, і Антонича, і Елюара, не повинен бути обійденим ні Бунін, ні Винниченко..." Однак повернути в повному обсязі творчість поета читачам у той час не вдалося, бо він ніяк не вкладався в рамки нормативної радянської системи поглядів, згідно з якими мистецтво відтворює дійсність у художніх образах. Сам поет писав: "Мистецтво не відтворює дійсності, ані її не перетворює, як хочуть інші, а лише створює окрему дійсність". У 1967 році вийшла друком книга творів Антонича "Пісня про незнищенність матерії" з передмовою Д. Павличка, тоді ж поет М. Ільницький написав розлогий нарис життя і творчості "Богдан-Ігор Антонич", який вийшов окремою книжкою у 1991 році. Але наступного видання віршів поета довелося чекати більш ніж двадцять років, адже повна збірка його лірики з'явилася тільки у 1989 році під назвою "Поезії". За кордоном вірші Антонича виходили в перекладах словацькою, англійською, польською мовами ще в сімдесятих і на початку вісімдесятих років минулого століття. Отже, європейському читачеві поет був більше відомий, ніж українському.

Народився Богдан-Ігор Антонич 5 жовтня 1909 року на Лемківщині, в селі Новиця Горлицького повіту. До 1947 року Лемківщи-на знаходилася між польською і словацькою етнічною територією і простягалася завдовжки 140 і завширшки 25–50 км. На цій території, що займала 3500 квадратних кілометрів, мешкало близько 200 тисяч осіб українського походження і знаходилося близько 300 сіл та кілька невеличких містечок. У 1940 році з прикордонної смуги було відселено більше 100 тисяч етнічних українців-лемків, але це відселення відбулося більш-менш спокійно й мирно. Драматичною стала друга хвиля, яка почалася восени 1944 року. Після виселення лемків поляками з Південної Лемківщини їхня територія надзвичайно скоротилася і нині представлена виключно Пряшівщиною на західному Прикарпатті. Вважають, що слово "лемки" утворилося від слова "лем" ("лише"), хоча самі лемки себе ніколи лемками не називали, а звали себе руснаками або русинами. Поет писав про Батьківщину: "Проти розуму вірю, що місяць, який світить над моїм рідним селом в Горлицькому повіті, є інший від місяця з-над Парижа, Рима, Варшави чи Москви... Вірю

в землю батьківську і в її поезію".

Батько Богдана-Ігоря Василь Кот був греко-католицьким священиком. З якоїсь досі не встановленої причини батько майбутнього письменника незадовго до народження єдиного сина змінив прізвище на Антонич. Перша світова війна завдала важкого удару вразливій душі дитини. М. Ільницький пише: "В 1914 році батьки змушені були на деякий час переселитися до Відня, а в 1919 році Богдан уже з самою мамою (батько був заарештований польською владою) перебрався на Пряшівщину, до Чехословаччини, до матиного брата Олександра Волошиновича. Труднощі переїзду важко відбилися на здоров'ї 10-літнього хлопця. Він захворів у дорозі, довго лежав у гарячці. Деякий час жили в Межилаборцях. Згодом родина повернулася до Новиці". Материн брат, у якого жили Антоничі, був заарештований і невдовзі страчений за відстоювання прав для галицької Лемківщини.

Хлопець часто й тяжко хворів, тому спершу йому найняли приватну вчительку, а в 11 років (1920 рік) віддали до Сяноцької гімназії імені королеви Софії. Гімназія була польською, вчилися в ній вісім років. З усіх тоді діючих у Лемківщині гімназій тільки в Сяноцькій вивчали ще й українську мову. Щоправда, на неї відводили всього дві години на тиждень і відвідували ці уроки лише українці, яких з 400 учнів гімназії було тільки 80. Основний же наголос робився на вивченні грецької та латини. Образливою й болючою була поведінка деяких гімназистів польського походження. Поляки в цьому навчальному закладі не просто кількісно домінували, а й претендували на роль представників вищої раси і при найменшій нагоді зловтішно знущалися з українців. Приводом для глузу й насмішок ставала навіть молитва українською мовою, про що Антонич писав: "Найгостріше виступала прірва в часі молитви. Коли прийшлося нам повторити "Отче наш...", вони сливе душилися від стримуваного реготу. Тоді зазнавали ми дошкульного, в'їдливого, майже фізичного болю. Мовби хтось пхав нам голки під нігті. В голові появлялася наївна думка: "Навіщо люди балакають різними мовами та чому одні діти можуть сміятися з мови інших?" Тоді найважливішим питанням для нас було: чому одні речі дозволені, а другі ні, чому це вільно, а цього ні, та далі, чому одному вільно те, що другому заборонено... Товаришам, котрі говорили іншою мовою, дозволяли не одне, що нам забороняли, але цього вже не могли ми подолати нашими головами".

Два останніх роки навчання в гімназії вчителем Антонича був Лев Гец (1896–1971), згодом відомий український графік і живописець (з-понад 3500 зроблених ним малюнків, акварелей, картин, 150 картин і 15 дереворитів присвячено Лемківщині). Гец осучаснив смаки майбутнього поета, він мав на учня великий вплив і став одним з перших поціновувачів творчості Богдана-Ігоря Антонича. Навчаючись в університеті та по його закінченні, поет надсилав учителеві свої книжки, які той оцінював дуже високо. Талант Антонича поширювався не лише на мистецтво слова, окрім поезії Антонич-гімназист захоплювався музикою, непогано грав на скрипці, яку потім згадував у віршах як "музичне дерево". Виступав на шкільних концертах і навіть komponував мелодії. Також Антонич малював і цікавився образотворчим мистецтвом.

За згадками тих, хто знав поета, зовнішній вигляд Антонича гармоніював з його внутрішнім світом. Т. Голлендер залишив такі враження від знайомства з поетом: "Я знав - та добре - поета Антонича. Низький, з нахилом до товстіння, трохи незграбний, але незграбністю справжніх дітей села, які в першому поколінні мовби не можуть освоїтися з містом і його мешканцями, в окулярах, з доброзичливою посмішкою, нагадував радше сільського вчителя, ніж поета, і глибоко інтелігентну й чутливу людину, якою був передовсім... Коли читав мені свої вірші, які я перекладав, просте селянське обличчя його змінювалося і ставало якимсь іншим, одухотвореним... Голос звучав чисто й плавно, ламаючись у вимові, а уважні очі з-під окулярів - очі сільського священика чи вчителя - горіли іншим вогнем, ніж звичайно".

Сучасник Антонича М. Кудлик залишив такий спогад про мовну культуру письменника: "Він говорив, як на наші умови, гарно по-українськи, з легким лемківським наголосом, і в ці 1923-1925 роки читав дуже багато. Перечитав майже всю бібліотеку нашого вчителя. Улюбленими українськими поетами були для нього Франко, Шевченко, Леся Українка, із прозаїків - Коби-лянська, Нечуй-Левицький, а з польських - Словацький, Міцке-вич, Красінський. Якось розповів мені, що перечитав усі твори, які одержали нагороду Нобеля, у перекладі польською мовою". Ірина Вільде вловила якийсь незвичний акцент, відчутний у розмові Антонича: "Антонич, будучи вже в університеті, говорив якось дуже... "дивно" по-українськи, так що ми, дівчата, навіть... бокували зразу від нього, вважаючи його за поляка, що робиться "приємним" для нас, українок". Проте дуже швидко цей акцент зник, що підкреслює у своїй книзі "Богдан-Ігор Антонич" М. Ільницький: "...Треба сказати, Антонич доволі швидко так опанував українську літературну мову, що в знанні її перевершив друзів-галичан. За віршами багато хто приймав його за наддніпрянця, а потім зі здивуванням запитував: "Як, ви - лемко?!" А добрий знайомий Антонича М. Якубець писав: "З-поза великих рогових окулярів дивилися очі дослідника-філолога. Він говорив спокійно, зв'язно, ясно, свої судження формулював прозоро, ідеальною польською мовою, закрашеною співучою східною інтонацією. Його товариші-українці казали мені, що до шістнадцятого року життя Антонич не знав української літературної мови й користувався мовою, яку вивчив з віршів. Тут могло бути джерело його виняткової вразливості до цієї мови, старанності, що межувала з педантизмом. Але, читаючи сьогодні його вірші, не бачу й сліду штучності. Мова Антонича безпосередня й водночас одухотворено-поетична. Це мова великого майстра".

У 1928 році Богдан-Ігор Антонич закінчив гімназію й записався на гуманітарний факультет Львівського університету. Він студіював слов'янську філологію на гуманітарному факультеті. Вступ студентів непольської національності в університет обмежувався процентною нормою, що не перевищувала 10 відсотків. У ці 10 відсотків і входили такі самородки, як Антонич. Та, незважаючи на вроджені здібності, і їм не світили легкі перемоги на ниві науки. На жаль, наукова кар'єра Антонича не склалася. Дійшло до того, що магістру філософії Б.-І. Антоничу - він отримав диплом у травні 1934 року - було відмовлено в подальших студіях славістики в Болгарії, хоч його й

рекомендував впливовий професор Г. Гертнер, а сам Антонич успішно склав державний екзамен і отримав ступінь магістра польської філології за чудову мовознавчу магістерську роботу. Для нього почалася важка доля літератора й журналіста, що мусить заробляти на хліб пером. Він друкує в газетах і журналах вірші, статті про літературу й мистецтво, якийсь час редагує молодіжний журнал "Дажбог".

Необхідно зауважити одну особливість Антоничевої вдачі. Він не займався ні політикою, ні пропагандою, ні голосними громадськими справами, як багато хто з письменників, бо вважав, що в кожній галузі повинен працювати тонкий знавець. Тільки-но Антонич відчував, що до нього висуюються не ті вимоги, які можна ставити до поета, він переривав стосунки з такими людьми, співробітництво з часописами. М. Ільницький цілком справедливо пише, що тільки через політичні спрямування Б. Кравціва, який почав керувати журналом "Дажбог", і Д. Донцова, який перетворив "Вісник" на рупор національної ідеї, Антонич перестав публікуватися в цих часописах. Не витримав він і релігійного спрямування журналу "Дзвони", відійшов від нього, чим поетові дорікнули навіть у некролозі. Але не можна звинувачувати Антонича в аполітизмі й байдужості до національної ідеї. Досить лише прочитати вірш "Слово до розстріляних" (написаний у грудні 1934 року), в якому йшлося про когорту митців Розстріляного Відродження, щоб зрозуміти, як боліли Антоничу найтяжчі втрати його нації.

У думках про мистецтво Богдан-Ігор Антонич дуже багато в чому випереджав найсміливіших літературознавців свого часу. У статті "Національне мистецтво" (1933) він спромігся на досить революційну, як на його час, думку. Поет категорично заперечував вирішальну роль угруповання чи художнього напрямку на митця. Антонич писав: "Назви видумують здебільша критики, щоб таким дешевим способом облегшити собі завдання, повкладати митців до готових шухляд і мати святий спокій, або другорядні митці, щоб звернути увагу на себе і на свою нецікаву творчість... Пам'ятаймо, що мистецтво творять митці (одиниці), а не напрями. Пікассо знаменитий маляр, але має на собі щось аж чотири наліпки. Вийміть його із шухляд ізмів!.."

Богдан-Ігор Антонич закінчив університет уже відомим літератором. Усього сім-вісім років тривало активне творче життя поета, але за цей короткий відрізок часу він у творчості досяг того рівня, який інші здобувають десятиліттями. Першою книжкою Антонича стала збірка поезій "Привітання життя" (1931). Авторів було всього 22 роки. Збірку вважають "учнівською", хіба що з погляду критика. В ній знайшла відображення вітчизняна і європейська класика, авангардистські течії – від "Молодої музи" початку ХХ ст. до української радянської поезії 20-х рр. У 1934 році заходами Богдана Кравціва побачила світ друга поетична книга – "Три перстені", за яку 31 січня 1934 року Богдан-Ігор Антонич був нагороджений престижною премією Львівського товариства письменників і журналістів імені Івана Франка. Про цю збірку М. Ільницький писав: "Коли з'явилася книжка Антонича "Три перстені", читачі і критики відразу ж прийняли її беззастережно. І навіть пізніше, коли автор переріс "Три перстені", часто не хотіли визнавати в нього чогось іншого, навіть глибшого і досконалішого, все ніяк не могли

позбутися чару пісні про весну, молодість, красу". Назву цієї книги літературознавець пояснює як перстень краси, перстень молодості й перстень ночі.

Ще через два роки з'явилася третя, найбільша прижиттєва збірка - "Книга Лева" (1936). А в 1938 році, вже після смерті Антонича, вийшли "Зелена Євангелія" і "Ротації". Треба згадати ще й ненадруковану шосту, а власне, другу збірку, бо була готова до друку ще в 1932 році, "Велика гармонія". Також поет створив лібрето "Довбуш", написати яке йому запропонував композитор Антон Рудницький: почав писати роман "На другому березі", пробував себе в жанрі малої прози.

Фактичною дружиною Богдана-Ігоря Антонича була Ольга Олійник. Якби не рання смерть поета, вони могли бути щасливим подружжям. Після похорону Антонича Ольга приїжджала до батьків Богдана-Ігоря в Бортятин, але вони її не прийняли. Пізніше вона вийшла заміж, стала Ольгою Ксенжопольською, але ніколи не забувала поета й залишила про нього багато цікавих спогадів.

Неповні двадцять вісім років прожив Богдан-Ігор Антонич. Причиною його хвороби стало запалення апендикса. Операція пройшла вдало, але через те, що митець змушений був довго лежати, розвинулася пневмонія. Важкий внутрішній запальний процес лікарі зуміли зупинити й побороти, хворого відправили до батьків у село, де Богдан-Ігор почувався настільки задовільно, що взявся за переробку лібрето "Довбуш". Несподіване погіршення стану здоров'я спричинилося до високої температури й зупинки серця молодого людини. Поет помер 6 липня 1937 року, перед полуднем. Поховали Антонича на Янівському цвинтарі у Львові.

Т. М. Панасенко